

УДК:94(5+6)“19”

Белкін Ю.В. ПІ ОНУ ім. І.І. Мечникова.

Белкін Юрій Вікторович (1974 р.н.). Закінчив історичний факультет ОДУ ім. І.І. Мечникова у 1998 р. Старший викладач кафедри історії та психології Первомайського інституту Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Тема кандидатської дисертації: “Палестинська проблема в ООН та позиція СРСР (1945-1949 рр.)”.

ПАЛЕСТИНСЬКА ПРОБЛЕМА І ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР (У КОНТЕКСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ)

Велика увага у зовнішній політиці ведучих держав світу приділяється палестинській проблемі. Україна, як суб'єкт СРСР, не могла залишитися осторонь цього процесу. Політика Української РСР не була самостійною, а відбувалася в контексті політики Радянського Союзу.

Large attention in the foreign policy of the leading states of world is spared to the question of settlement of the Palestinian problem. Ukraine as subject to USSR did not remain back from process. Policy of Ukrainian SSR was not independent, and was conducted in the context of policy of Soviet Union

Політичні відносини в будь-якому суспільстві мають суперечності, оскільки до їх складу входять численні різні соціальні групи, інститути влади, індивідууми зі своїми інтересами. Фактично дія влади задовольняє інтереси одних і обмежує інтереси інших індивідів і груп; політичні суперечності переходять у форму відкритих зіткнень, саме тому і розвиваються конфлікти, які мають свої особливості, що виділяють їх серед інших соціальних конфліктів.

Політичний конфлікт визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин, за доступ до ухвалення загальнозначущих рішень, за монополію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все те, що складає зміст влади і політичного панування.

Міжнаціональні (міжетнічні) конфлікти належать до найбільш заплутаних, тих, що складно вирішуються. Як показує практика і свідчить сучасність, в більшості поліетнічних країн міжнаціональні, міжетнічні зіткнення за своїми масштабами, тривалістю та інтенсивністю значно перевищують інші типи соціальних конфліктів. Практика показує, що національні розбіжності існуюватимуть до тих пір, поки зберігаються етнічні, культурні і релігійні відмінності.

Перша половина ХХ сторіччя відмічена двома світовими війнами, що свідчило про процес все більшої домінантності зовнішнього чинника в рішенні національно-державних проблем. Після Другої світової війни актуалізувалося питання про створення єврейської держави в Палестині. Його ініціаторами виступили лідери єврейської общини, прихильники сіоністської ідеї.

З другої половини 40-х рр. Близький Схід став однією з найактивніших зон протистояння між країнами-переможницями. Жодна з сесій Генеральної Асамблеї ООН в кінці 40-х рр. не обійшлася без спеціального розгляду питань, які безпосередньо стосуються Близького Сходу.

Зупинимось докладніше на початковому етапі становлення арабо-єврейських суперечностей, перипетіях першої арабо-ізраїльської війни, і у зв'язку з цим – на позиції України, тим паче, що це питання в історичній літературі практично не розроблялось.

Палестинська проблема була важливим аспектом формування нового світоустрою після Другої світової війни, яке було обумовлене розпадом мандатної системи. У ній виділялися два аспекти: перший – ліквідація англійського мандата в Палестині; другий – державний устрій Палестини. Питання про долю Палестини було винесено

сене на Генеральну Асамблею ООН за ініціативою британської сторони, оскільки країна-мандатарій вже не могла справитися з хаосом, який наростав у Палестині, а тим більше добитися нормалізації арабо-єврейських відносин.

Уперше офіційна позиція Радянського Союзу і, відповідно, Української РСР як держави, що входила в Організацію Об'єднаних Націй і Союзу РСР і була його суб'єктом, з палестинського питання була висловлена в квітні 1947 р. Радянська делегація на I спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН підтримала звернення п'яти арабських держав – Єгипту, Іраку, Сирії, Лівану і Саудівської Аравії – включити до порядку денного питання “Про припинення мандата на Палестину і оголошення її незалежності”. Висловлюючи позицію СРСР на I спеціальній сесії, А.А. Громико заявив: “Радянський Союз хоче такого рішення проблеми, яке б відповідало інтересам населення Палестини, Організації Об'єднаних Націй та міжнародного миру і безпеки”. СРСР першим висунув на спеціальній сесії пропозицію створити на території Палестини (після ліквідації англійського мандата) незалежну єдину демократичну державу, в якій араби і євреї користувалися б рівними правами. Якщо ця пропозиція виявилася б не прийнятою ні арабами, ні євреями, то розглянути питання про створення двох незалежних держав – арабської та єврейської [1]. Делегація України беззастережно підтримала пропозицію А.А. Громика. “Існуюча форма управління виявилася неприйнятною ні для арабської, ні для єврейського населення Палестини. Ліквідації мандата вимагають і євреї, і араби. З цього питання між ними немає розбіжностей. З цим Об'єднані Нації не можуть не рахуватися при розгляді питання про майбутнє Палестини. Законні інтереси як єврейського, так і арабського народів Палестини можуть бути захищені належним чином тільки при створенні незалежної двоєдиної демократичної арабо-єврейської держави. Відомо, що такий план рішення питання про майбутнє Палестини є в обігу і в самій Палестині. Якби виявилось, що цей варіант є нездійсненним з причини зіпсованості відносин між євреями і арабами, тоді необхідно було б розглянути другий варіант, що також, як і перший, має прихильників у Палестині і передбачає її поділ на дві самостійні незалежні держави – єврейську і арабську” [2], – заявив радянський представник.

У результаті тривалих дебатів на другій сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція № 181(II) від 29 листопада 1947 р., яка передбачала припинення дії мандата Великобританії та створення на території Палестини двох незалежних держав – єврейської та арабської [3], виведення збройних сил держави-мандатарія з палестинської території (до 1 серпня 1948 р.), створення на території Палестини двох незалежних держав – арабської та єврейської (не пізніше 1 жовтня 1948 р.).

Резолюція № 181(II) була прийнята 33 головами (СРСР, зокрема УРСР і БРСР, а також США і західноєвропейські держави), 12 – проти (всі арабські держави, Туреччина, Афганістан, Пакистан, Індія, Куба, Греція), а також 10 (серед них – Великобританія) утрималися. Аналізуючи підсумки голосування, можна дійти висновку, що резолюція № 181(II) була прийнята не одностайно. У цілому, разом з державами, що утрималися, проти проголосували 22 держави. Що стосується тих, хто голосував за ухвалення резолюції, то самостійність їх рішень з даного питання викликає серйозні сумніви. В першу чергу це стосується України, яка стала членом ООН за наполяганням Радянського Союзу. Але робота української делегації на сесії другої ГА ООН, не дивлячись на жорсткий контроль з боку представників СРСР, стала важливим кроком на шляху міжнародного визнання України.

Після того, як в ніч з 14 травня на 15 травня 1948 р. було оголошено про створення держави Ізраїль, війська арабської коаліції вторглися на його територію. Почалася перша арабо-ізраїльська війна.

Офіційна позиція радянських правлячих кіл щодо воєнних дій на Близькому Сході відображена на сторінках радянського періодичного друку тих років. На думку радянського уряду, задоволення національних устремлінь єврейського народу повинне було б вітатися народами як усього світу, так і Близького Сходу. Оцінка подій була гранично ясною: “Ніяк не можна визнати за прийнятне аргументування керівників ЛАД, ніби похід арабських країн проти єврейської держави має на меті “відновити закон і порядок” у Палестині, відвести від арабських народів загрозу в особі новоосвяченої держави Ізраїль” [4]. Відзначимо, що засудження дій арабських країн на Близькому Сході відповідало і громадській думці, що склалася в СРСР, і, зрозуміло, в Українській РСР.

Рішення ООН про створення єврейської держави віталосся громадськістю Радянської України. Єврейський антифашистський комітет за період з листопада 1947 р. до квітня 1948 р. одержав величезну кількість листів і заяв радянських громадян на підтримку цього рішення. Після початку війни на Близькому Сході в студентському середовищі великих міст України Києва, Одеси, в Криму розгорнувся волонтерський рух.

У збірці документів з історії радянсько-ізраїльських відносин наводяться копії листів і заяв, одержаних Єврейським антифашистським комітетом з Української РСР у зв'язку з подіями в Палестині. У цих документах разом із засудженням політики арабської агресії проти Ізраїлю євреями, що проживають на території України, висувалася пропозиція про створення добровольчого легіону громадян під гаслом: “за демократичну державу в єврейській країні Ізраїль” [5].

ООН закликала сторони до перемир'я. Делегація УРСР так само наполягала на припиненні

воєнних дій. 29 травня 1948 р. постійні члени Ради Безпеки проголосували за рішення, пункт 6 якого передбачав дії по відновленню миру. Також була прийнята резолюція про встановлення посади посередника ООН у Палестині, на яку був запрошений віце-президент Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МККК) граф Ф. Бернадотт (Швеція) [6].

Комісія Ф. Бернадотта запропонувала на розгляд сторін план політичного врегулювання, де рекомендувалося залишити в Палестині “урізану” в своїх суверенних правах державу Ізраїль, пов’язану зовнішньою політикою і питаннями оборони з Трансйорданією.

Міністерство закордонних справ УРСР одержало від посередника ООН в Палестині Бернадотта телеграму, в якій він просить, щоб український уряд надав термінову матеріальну допомогу арабським і палестинським емігрантам у Палестині [7]. Дане прохання свідчило про те, що Українська РСР була активним учасником рішення арабо-сврейського конфлікту. В той же час український уряд не мав самостійності в ухваленні рішень. Після отримання даної телеграми завідувач політичним відділом МЗС УРСР А.Д. Война звернувся до заступника міністра закордонних справ СРСР Ф.Т. Гусева, який наказав утриматися від будь-якої відповіді на телеграму Бернадотта [8].

Після вбивства членами сіоністської організації “Штерн” посередника Ф. Бернадотта новим представником Організації Об’єднаних Націй в Палестині був призначений американець Ральф Банч, план якого помітно відрізнявся від прийнятого ООН у листопаді 1947 р. Він міг бути прийнятий тільки в тому випадку, якщо б був схвалений СРСР і США. Здавалося, що держдепартамент США ставиться до нього прихильно. Але в США наближалися президентські вибори. Гаррі Трумен вирішив дещо змінити американську політику з метою заручитися підтримкою американської єврейської общини. У результаті план, запропонований посередником ООН, не був підтриманий США.

У той же час цей план не був підтриманий делегаціями як СРСР, так і УРСР. Представник СРСР в ООН С.К. Царапкін заявив: “... посередник Об’єднаних Націй замість того, щоб обмежитися виконанням покладеного на нього доручення по здійсненню перемир’я і нормалізації за допомогою мирних засобів обстановки, яка виникла в Палестині, що створилася і загострилася, зважаючи на позицію деяких держав у палестинському питанні, вирішив зайнятися справою, якої йому Генеральна Асамблея не доручала. Він вирішив зайнятися виробленням нового плану майбутнього устрою Палестини” [9]. Українська делегація підтримала виступ С.К. Царапкіна.

З огляду на те, що план Р. Банча відхилили як США, так і СРСР військові дії в Палестині відновилися.

Відзначимо, що делегація УРСР прагнула не загострювати увагу на поширюваній арабами думці про агресивність Ізраїлю і, у принципі, не висловлювала незгоди з його територіальними придбаннями. В даному випадку позиція української делегації повністю відповідала позиції Радянського Союзу в цьому питанні.

13 січня 1949 р. на Родосі почалися арабо-ізраїльські переговори, які проходили в досить своєрідній обстановці – делегації Ізраїлю і відповідної арабської країни знаходилися в різних приміщеннях, і між ними “курсував”, передаючи різні міркування сторін і зустрічні пропозиції, спеціально призначений ООН посередник, американський дипломат Ральф Банч. Така схема проведення переговорів, при якій представники сторін сходилися віч-на-віч тільки у момент підписання підсумкових документів, у даному випадку про перемир’я, одержала назву “Непрямі переговори”, або “Родоської формули” [10]. На підставі її були укладені чотири угоди про перемир’я, але мирний договір підписаний не був [11].

Аналізуючи діяльність української делегації в ООН під час розгортання арабо-ізраїльського конфлікту, незважаючи на повну залежність українського зовнішньополітичного відомства від загальносоюзного, потрібно відзначити якусь самостійність українських представників. Це виявилось в тому, що кілька разів голосування представників УРСР не співпадало з голосуванням делегації СРСР. Зокрема, 4 листопада 1948 р. представник СРСР утримався під час голосування резолюції з Палестинського питання, а делегація УРСР проголосувала проти [12]. Разом з тим, природно, не слід переоцінювати значення подібних фактів, тому що в тих умовах, в яких працювали українські дипломати в ООН, вони не робили погоди: вона визначалася Москвою.

На жаль, Україна не володіла великими можливостями для того, щоб серйозно впливати на ситуацію, на процес близькосхідного врегулювання, зокрема на хід нормалізації відносин Ізраїлю з його арабськими сусідами. Але мирне рішення арабо-ізраїльського конфлікту не могло не бути одним з пріоритетів зовнішньої політики хоча б через традиції, що зберігаються, внаслідок того, що Україна (як суб’єкт Радянського Союзу) завжди вважалася на Близькому Сході захисником принципів справедливості, а виступи України за конструктивне рішення близькосхідних проблем на основі дотримання принципу “справедливості для всіх”, робило позицію нашої держави привабливою як для арабів, так і для ізраїльтян, стурбованих проявами упертої, негнучкої політики свого керівництва в палестинському питанні.

Література

1. ООН. Официальные отчеты II сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Доп. № 11. Спец. Комиссия ООН по вопросам Палестины. Доклад Генеральной Ассамблеи. – Т. 1. – Нью-Йорк, 1947. – С. 1.
2. Внешняя политика Советского Союза: Документы и материалы 1947 г. – Ч. 1-2. – М., 1952. – Ч. 1. – С. 331-336.
3. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 181(II) от 29 ноября 1947 г. // Палестинская проблема: Документы ООН и международных организаций и конференций. – М., 1984. – С. 5.
4. Советско-израильские отношения: Сб. документов. – Т. I. – Кн. I (1941 – май 1949). – М., 2000. – С. 143.
5. Там само.
6. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 г.: В 2 кн. – М., 2000. – Кн. 1. – С. 154.
7. Ближневосточный конфликт. 1947-1956: Документы и материалы – М., 2003. – С. 53-54.
8. Там же.
9. Внешняя политика Советского Союза. – Ч. 1. – С. 423.
10. Howard M. Sachar. A History of Israel. – New York, 1979. – P. 132.
11. Ibid.
12. Україна і Близький та Середній Схід // Українська РСР у політичних, економічних та культурних зв'язках СРСР з країнами Близького та Середнього Сходу післявоєнного періоду. – К., 1968. – С. 51-54.

Надійшла до редколегії 10.12.2007 р.